

รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนา ของชาวบ้านดอน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

Pattern of Knowledge Creation Based on Community for Rice Farming Occupation at Ban Don Sub district U-Thong District Supan Buri Province

พรหมพิริยะ พนาสนธิ¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ มุ่งศึกษาชาวนาผู้สร้างองค์ความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองถึงวิธีการทำนา เพื่อการหลุดพ้นจากการเกษตรกระแสหลัก โดยสืบค้นจากภูมิปัญญาในการทำนา 3 ยุคของชุมชนบ้านดอน คือ 1) ในยุคการทำนาเพื่อยังชีพ 2) ยุคการทำนาแบบเกษตรกรรมเคมี และ 3) ยุคการทำนาแบบอินทรีย์ หลังจากนั้น ได้วิเคราะห์เพื่อหาวิธีการเรียนรู้ และรูปแบบการสร้างความรู้ที่เกิดขึ้นในยุคการทำนาแบบอินทรีย์ รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชน ประกอบด้วย 1) กระบวนการเรียนรู้ในรูปกลุ่มของชุมชน 2) การเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนชาวนา มูลนิธิข้าวขวัญ 3) ความรู้จากผู้รู้ภายนอกชุมชน 4) ชุดความรู้การทำนาในอดีตที่เคยมีในชุมชน และ 5) ระบบความสัมพันธ์และระบบวัฒนธรรมของชุมชนที่เกื้อกูลให้ชาวบ้านดอนประสบผลสำเร็จในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะจากข้อค้นพบ เป็นการยืนยันให้คนในสังคมและคนที่ทำงานกับคนชนบทตระหนักและยอมรับในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนล้วนมีศักยภาพ และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

Abstract

This qualitative research was to study function of farmers who created a self-learning knowledge body about rice farming method in order to released themselves from the mainstream farming by searching out of 3 generations rice farming wisdom of Ban Don community. Their generations could be classified as 1) Subsistently rice farming generation, 2) Chemically agricultural rice farming and 3) Organic-agricultural rice farming generation. Thereafter, the analysis was conducted to find out their learning methods and patterns of knowledge creation process. They seemed consisted of 1) Group learning process of the community 2) Learning and how to learn from Farmer School of Khao-Khwan Foundation 3) Knowledge transferred from scholars outside

¹นิสิตปริญญาเอก สาขาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

the community 4) Knowledge package of previous rice farming in the community and 5) Community's relationship system and cultural system facilitating Ban Don farmers' success in their self-creation of knowledge body.

The recommendations from the discovery of the research were confirmative to have people in our society and someone who work with the rural people to realize and accept the human potentiality that everybody individually has one's own potential and has equal dignity of human being.

คำสำคัญ: การทำนาแบบอินทรีย์, รูปแบบการสร้างความรู้, วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Keywords: organic rice farming, knowledge creation pattern, self-learning method, group learning process of community

บทนำ

การริบเร่งเพื่อเพิ่มผลผลิตการทำนา ปลูกข้าว ตามแบบการเกษตรแผนสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยี เครื่องจักรกลการเกษตร การใช้สารเคมีเพื่อจำกัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี ได้ก่อให้เกิดปัญหา กับเกษตรกรผู้ทำนาปลูกข้าวอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการเสื่อมสภาพของ ดิน น้ำ รวมถึงระบบนิเวศในแปลงนา ที่ขาดความสมดุล ปัญหาด้านสุขภาพของเกษตรกรที่หูดโรคมเนื่องจากมีสารเคมีตกค้างในร่างกาย ภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำนา ปลูกข้าว ตามแนวการส่งเสริม เกษตรกรรมแผนใหม่ ได้มีเกษตรกรผู้มีอาชีพทำนา ปลูกข้าว กลุ่มหนึ่งที่ได้พยายามต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ในอาชีพ ได้กลับไปสู่การทบทวนปัญหาอุปสรรคการทำมาหากินของตนเองที่เกิดจากเรื่องใด ซึ่งหมายถึง เรื่อง ทำอย่างไรถึงจะลดต้นทุนการทำนา ปลูกข้าว ลดปัญหาภาระหนี้ที่ก่อและเพิ่มขึ้นในทุกปี มีธรรมชาติ อุดมสมบูรณ์เกื้อกูลในแปลงนา และตนเองไม่ต้องเจ็บป่วยหรือเจ็บป่วยน้อยลงจากการทำนา ปลูกข้าว แนวทาง เลือกรุ่นหนึ่งก็คือ การหันกลับไปพิจารณาอดีตที่คนรุ่นก่อนทำการเกษตรทำนา ปลูกข้าวว่า ทำไม่จึงเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัวอยู่ได้ มีความรักความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนบ้าน ชุมชนมีความผูกพันที่ดีต่อกัน ซึ่งตรงกัน ข้ามกับคนรุ่นปัจจุบันที่ปรากฏอยู่โดยสิ้นเชิง การทบทวนเรื่องราวต่าง ๆ พบว่า ถ้าเลือกที่จะกลับไปสู่การผลิต แบบดั้งเดิมในเรื่องบางอย่างก็สามารถทำได้ และมีบางเรื่องไม่สามารถทำได้เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงของ สังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่จะทำอย่างไรให้สามารถอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน อย่างรู้เท่าทัน และมีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำจากการผลิตตาม เกษตรแผนใหม่ ทางเลือกที่ควรจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาและมีความสอดคล้องเหมาะสมสำหรับตนเอง ครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุดก็คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค ที่มี ผลต่อการเพิ่มค่าใช้จ่ายโดยเฉพาะสิ่งที่ไม่จำเป็น ฟุ่มเฟือย เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และเปลี่ยนแปลง รูปแบบการผลิตการเกษตรแผนใหม่ (ที่ทางการเคยส่งเสริม) มาเป็นการทำการเกษตรที่ตนเองสามารถ ควบคุมได้ เช่น การทำนา ปลูกข้าว ปลอดภัย พืช การงดใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ก็จะทำให้เกษตรกรสามารถ

รอดพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ แต่ประเด็นสำคัญคือ ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงวิธีการเกษตรใหม่ตนเองต้องเรียนรู้ และสร้างความรู้ เทคนิค วิธีการ ขั้นตอนการเกษตรตามรูปแบบที่ตนเองเลือก (เกษตรกรรมทางเลือก) ว่าเป็นอย่างไรที่จะทำให้เกษตรกรสามารถอยู่รอดได้

การอาชีวศึกษาตามความหมายของ พนิต เข้มทอง (2548) หมายถึง “กระบวนการสร้างเสริมความรู้ ทักษะ และเจตคติ ในด้านวิชาชีพแก่บุคคล และเยาวชนทั่วไปตามความถนัด ความสนใจ และเป็นไปตามความต้องการกำลังคนของท้องถิ่นและของประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ และดำรงชีวิตได้อย่างผาสุกในสังคม” การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการอาชีวศึกษา ทั้งในระบบ นอกระบบ รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย อีกทั้งต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างกัน การทำความเข้าใจถึงกลไกการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนในเชิงลึก ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยให้ความสำคัญกับคำถามว่าเกษตรกรในชนบททำได้ อย่งไรจึงสามารถนำพาตนเองและชุมชนรอดพ้นจากวิกฤติของเกษตรกรรมแผนใหม่จนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง อยู่ภายใต้กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมที่ครอบงำสังคมไทยอย่างเข้มแข็ง

คำถามหลักในการวิจัย

ในชุมชนชาวนาที่อยู่ภายใต้สังคมทุนนิยมปัจจุบัน และเคยถูกครอบงำความคิดในด้านวิธีการ ทำหน้าที่ดำเนินตามรูปแบบการเกษตรแผนใหม่ มีรูปแบบการเรียนรู้และสร้างความรู้ของตนเองอย่างไร จึงหลุดรอดจากการครอบงำ และสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชนชาวนาที่เรียนรู้และสร้างความรู้ของตนเองจนสามารถ เปลี่ยนแปลงวิธีการทำนาของตนเอง และสามารถพึ่งพิงตนเอง แก้ไขปัญหาของตนเองได้โดยไม่ต้อง รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อสืบค้นภูมิปัญญาและอธิบายถึงความแตกต่างในด้านการทำนาแบบดั้งเดิมในอดีตก่อนยุค การปฏิวัติเขียว การทำนาในยุคเกษตรกรรมเคมี และภูมิปัญญาในการทำนา ณ ปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบการสร้างความรู้ และการเรียนรู้ วิธีการทำนาของชาวนาในชุมชนชาวนา ที่รอดพ้นจากการครอบงำจากวิธีการทำนาแบบเกษตรกรรมแผนใหม่

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวการวิจัยแบบปรากฏการณ์ วิทยา (Phenomenological Research) ซึ่งการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยาเป็นการศึกษาทัศนะต่อ สภาวะการมีอยู่ ดำรงอยู่ (Existence) ของมนุษย์โดยมุ่งทำความเข้าใจความหมายประสบการณ์ชีวิตที่ บุคคลได้ประสบเป็นหลัก (ชาย โพธิ์ลีตา, 2549: 189) “ความหมาย” ของผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยนี้

คือ การหาคำตอบว่าการได้ประสบกับเหตุการณ์นั้นมีความหมายอย่างไรสำหรับผู้ที่ได้ประสบมัน หรือ ประสบการณ์ในเรื่องนั้นมีความหมายอย่างไร (Cohen & Omery, 1994) ดังนั้นความหมายในการวิจัยนี้ จึงหมายถึง “ความหมาย” ของชานาที่ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ของตนเอง โดยชานาได้ให้ความหมาย ต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ที่ชานาเป็นผู้ใช้ในการสร้าง ความรู้ใหม่ในเชิงปฏิบัติ ด้วยการนำองค์ประกอบนั้น ๆ มาคิดร่วมกันภายใต้ระบบสังคมวัฒนธรรมภายใต้ บริบทชุมชนของตนเอง

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการสืบค้นรูปแบบการสร้างความรู้บนฐานชุมชนของชานา ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ 1) การศึกษาข้อมูลชุมชน ซึ่งเป็นบริบทที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความรู้ของชานา และ 2) การศึกษาเพื่อหารูปแบบการสร้างความรู้ของชานาบนฐานของชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลชุมชน ผู้วิจัยต้องการอธิบายถึงบริบทของชุมชน ระบบวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นองค์รวมกับกระบวนการสร้างความรู้ของชานา ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษา ข้อมูลชุมชนตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- (1) ประวัติและความเป็นมาของชุมชน
- (2) การทำมาหากินของชุมชน
- (3) การปกครองและสถานที่สาธารณะ
- (4) ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- (5) ระบบความเชื่อ คุณค่า และวัฒนธรรมชุมชน
- (6) ระบบความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน
- (7) ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน
- (8) การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2) การศึกษาเพื่อหารูปแบบการสร้างองค์ความรู้ของชานาบนฐานของชุมชน ซึ่งศึกษาจาก ปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เลือกศึกษา โดยใช้แนวทางการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Research) โดยผู้วิจัยใช้แนวทางปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic Phenomenology) ของ Heidegger (1889-1976) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการทำความเข้าใจ “ความหมาย” ของประสบการณ์ในทัศนะของบุคคลผู้ได้รับประสบการณ์นั้น Heidegger ไม่ได้ให้ความสนใจ โครงสร้างของการรับรู้มากนักแต่เน้นการทำความเข้าใจโดยการมองผ่านจากสิ่งที่ปรากฏ (Appearance) ไปยังความหมายที่อยู่เบื้องหลังของสิ่งนั้น (ช่าย โพลิตตา, 2549: 49) การวิจัยนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจความหมาย ประสบการณ์ชีวิตของชานาในการสร้างองค์ความรู้ของตนเอง

การตรวจสอบความถูกต้องของงานวิจัย

1) ขั้นตอนการตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาของผลการศึกษา โดยเมื่อผู้วิจัยได้ข้อสรุปที่เป็นสาระของงานวิจัย จากขั้นตอนย่อยที่ 1 และ 2 ในขั้นตอนการวิจัยแล้วผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาทั้งหมดเข้าไปยังพื้นที่ศึกษา และจัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอผลการศึกษาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลทั้งหมดร่วมกันพิจารณา โดยผู้วิจัยใช้แนวคำถามว่า เรื่องราวทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของหมู่บ้านของท่าน เป็นเรื่องของท่าน หรือท่านเป็นผู้กระทำด้วยตนเอง ใช่หรือไม่ ถ้าส่วนใดไม่ตรงกับความเป็นจริงจะแก้ไขอย่างไร เมื่อรวบรวมความเห็นจากชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการแก้ไข

2) ขั้นตอนการควบคุมความถูกต้องเชิงทฤษฎีโดยตรวจสอบกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เมื่อแก้ไขในขั้นตอนย่อยที่ 1 และ 2 ในขั้นตอนการวิจัย เรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาจะอธิบายถึงความถูกต้องเชิงเนื้อหาของผลการศึกษาที่ได้รับการตรวจสอบจากชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของเรื่องราวและมีความเที่ยงตรงกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การเลือกพื้นที่และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยเลือกศึกษาในชุมชนชาวนาที่มีความชัดเจนด้านการสร้างภูมิปัญญาในการทำนาของตนเอง โดยชุมชนที่ศึกษาต้องเป็นชุมชนที่ผ่านประสบการณ์การทำนาตามรูปแบบทั้ง 3 ช่วงเวลา คือ การทำนาในอดีตก่อนการปฏิวัติเขียว การทำนาตามรูปแบบเกษตรกรรมกระแสหลัก และการทำนาแบบอินทรีย์ หลังจากศึกษาเอกสารและปรึกษาผู้รู้ (ประธานมูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี: ผู้วิจัย) แล้วจึงเลือกชุมชนบ้านดอน ตำบลบ้านดอน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในการเข้าถึงข้อมูลและตัวผู้ให้ข้อมูลหลัก หลังจากผู้วิจัยได้สนทนากับกลุ่มผู้นำชุมชนแล้ว ทำให้สามารถเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้

1) การเลือกผู้ให้ข้อมูลในวิธีการศึกษาขั้นตอนย่อยที่ 1 ขั้นการศึกษาข้อมูลชุมชน ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการ 3 วิธี ดังนี้

1.1 สุ่มโดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) คือ คัดเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ และจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจนได้ข้อมูลครบถ้วนและข้อมูลมีความเข้มข้นเพียงพอ (Thick Information) ที่จะให้ภาพที่ต้องการ และสามารถเชื่อมโยงกับการสร้างความรู้ของชาวนาได้

1.2 คัดเลือกกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการรวมทั้งผู้รู้เพื่อจัดประชุมกลุ่มสนทนา (Focus Group) โดยวิธีเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

1.3 คัดเลือกเอกสารชั้นที่สองจากมูลนิธิข้าวขวัญ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ วัด สถานีนามัย และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

2) การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนการศึกษาขั้นตอนย่อยที่ 2 ขั้นการศึกษาเพื่อหารูปแบบการสร้างความรู้ของชาวบานฐานของชุมชน ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการสุ่มแบบ Snowball Sampling กล่าวคือ คัดเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลให้ได้ในรายแรกโดยการพูดคุยกับผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องในขบวนการจัดการความรู้ของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน มุลินธิชาววัยวุฒิ พัฒนาการประจำตำบล ฯลฯ

3) เมื่อผู้วิจัยได้ข้อสรุปที่เป็นสาระของงานวิจัยแล้ว จะนำสรุปผลรายงานการวิจัยเบื้องต้นเข้าไปจัดเวทีชาวบ้านในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำเสนอผลต่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนย่อยที่ 1 และ 2 ให้เข้าร่วมการตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา (Verify) โดยผู้วิจัยดำเนินการจัดเวทีชาวบ้าน 2 ครั้ง ๆ แรกเพื่อตรวจสอบผลการศึกษิตตามขั้นตอนย่อยที่ 1 และการจัดเวทีครั้งที่สองเพื่อตรวจสอบความถูกต้องผลการวิจัยตามขั้นตอนย่อยที่ 2

4) การควบคุมความถูกต้องเชิงทฤษฎีโดยตรวจสอบกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เมื่อผู้วิจัยแก้ไขผลการวิจัยเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะตรวจสอบเนื้อหาในแต่ละขั้นตอนกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลชุมชน	1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม	2. แนวทางการสนทนากลุ่ม
2. การสัมภาษณ์ระดับลึก	3. การรวบรวมเอกสารชั้นที่สอง
3. การประชุมสนทนากลุ่ม	
4. การศึกษาเอกสารชั้นที่สอง	
ขั้นตอนการศึกษาเพื่อถอดรูปแบบการสร้างความรู้ของชาวบาน	1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม	2. แนวทางการสนทนากลุ่ม
2. การสัมภาษณ์ระดับลึก	
3. การประชุมสนทนากลุ่ม	

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ถอดเทปการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ โดยใส่ลงในแบบ QA
2. จัดเก็บข้อมูลลงใน Computer
3. อ่านข้อมูลหลาย ๆ ครั้ง และเริ่มลง Code ข้อมูล
4. แยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตาม Code ที่ลงไว้แล้ว

5. อ่านข้อมูลที่แยกตาม Code แล้วให้ Code ย่อยในแต่ละ Code ใหญ่
6. อ่านข้อมูลที่ลง Code ใหญ่ และ Code ย่อยเรียบร้อยแล้วหลาย ๆ ครั้งเพื่อตีความข้อมูล โดยการมองหาสาระสำคัญ แบบแผน และความสัมพันธ์ที่เกิดจากข้อมูลนั้น
7. บันทึกประเด็นที่ค้นพบในแต่ละ Code ไว้ใน Memo ของแต่ละ Code เพื่อช่วยในการเขียนเนื้อหา
8. อย่าลืมตรวจสอบอารมณ์ และลักษณะอื่น ๆ ที่ผู้ตอบแสดงออกใน ระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อช่วยในการแปลความหมายให้ถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

ภูมิปัญญาในการทำนา 3 ยุคของชุมชนบ้านดอน คือ ยุคการทำนาเพื่อการยังชีพ ยุคการทำนาแบบเกษตรกรรมเคมี และยุคการทำนาแบบลดต้นทุน

ภูมิปัญญาการทำนาเพื่อการยังชีพ มีเป้าหมายการทำนาเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เป็นการทำนาที่อาศัยธรรมชาติไม่ใช้ปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืชที่เป็นสารเคมีเพราะชาวนาในยุคนี้ใช้ปุ๋ยคอกและความสมดุลของธรรมชาติช่วยในการทำนา เช่น การใช้แมลงตัวดีทำลายแมลงที่ทำให้ข้าวเสียหาย ขั้นตอนการทำนาประกอบด้วย การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ วิธีการปลูก การจัดการน้ำและการดูแลรักษาต้นข้าว การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว การทำความสะอาดเมล็ดข้าว การตากข้าว และการเก็บรักษา ในทุก ๆ ขั้นตอน ชาวนาบ้านดอนอาศัยแรงงานของตนเอง คนในครอบครัว และการช่วยเหลือกันในบางขั้นตอนที่ต้องใช้แรงงานมากหรือรีบเร่งให้เสร็จทันเวลาฝน คือการเตรียมดิน การเกี่ยวข้าว การนวดข้าว เป็นต้น

ภูมิปัญญาการทำนายุคเกษตรกรรมเคมี มีเป้าหมายเพื่อการขายข้าวเป็นหลัก ในยุคนี้ระบบการทำนาเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีคลองชลประทานที่มีน้ำตลอดทั้งปี มีการใช้เครื่องจักร ปุ๋ยเคมี และสารกำจัดศัตรูพืชที่เป็นเคมี เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงพันธุ์ข้าว และการพัฒนาของเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรอันเป็นผลพวงจากการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) วิธีการและขั้นตอนการทำนาในขั้นตอนนี้ใช้แรงงานมาก เช่น การเตรียมดิน การเก็บเกี่ยว ชาวนาจะใช้เครื่องจักรช่วยถึงแม้ว่าไม่มีเครื่องจักรเป็นของตนเองก็จะใช้วิธีการจ้าง ส่วนในบางขั้นตอนและวิถีความเชื่อที่เคยปฏิบัติกันมาหมดความหมายไปหลายอย่าง เช่น การตากข้าว การเก็บรักษาข้าว เพราะเมื่อนวดข้าวแล้วชาวนาจะขนข้าวไปยังโรงสีเพื่อขายทันที พิธีกรรมที่เคยทำให้ชาวนามีความเคารพต่อธรรมชาติก็จืดจางไป เช่น การทำขวัญข้าวหรือการเคารพต่อแม่โพสพ ในยุคนี้เมื่อชาวนาทำนาติดต่อกันมาจะก่อปัญหาให้กับชาวนาหลายประการ สำหรับชาวนาบ้านดอน ปัญหาเรื่องสุขภาพ และปัญหาหนี้สิน เป็นปัญหาที่สำคัญที่ชาวนาบ้านดอนต้องต่อสู้

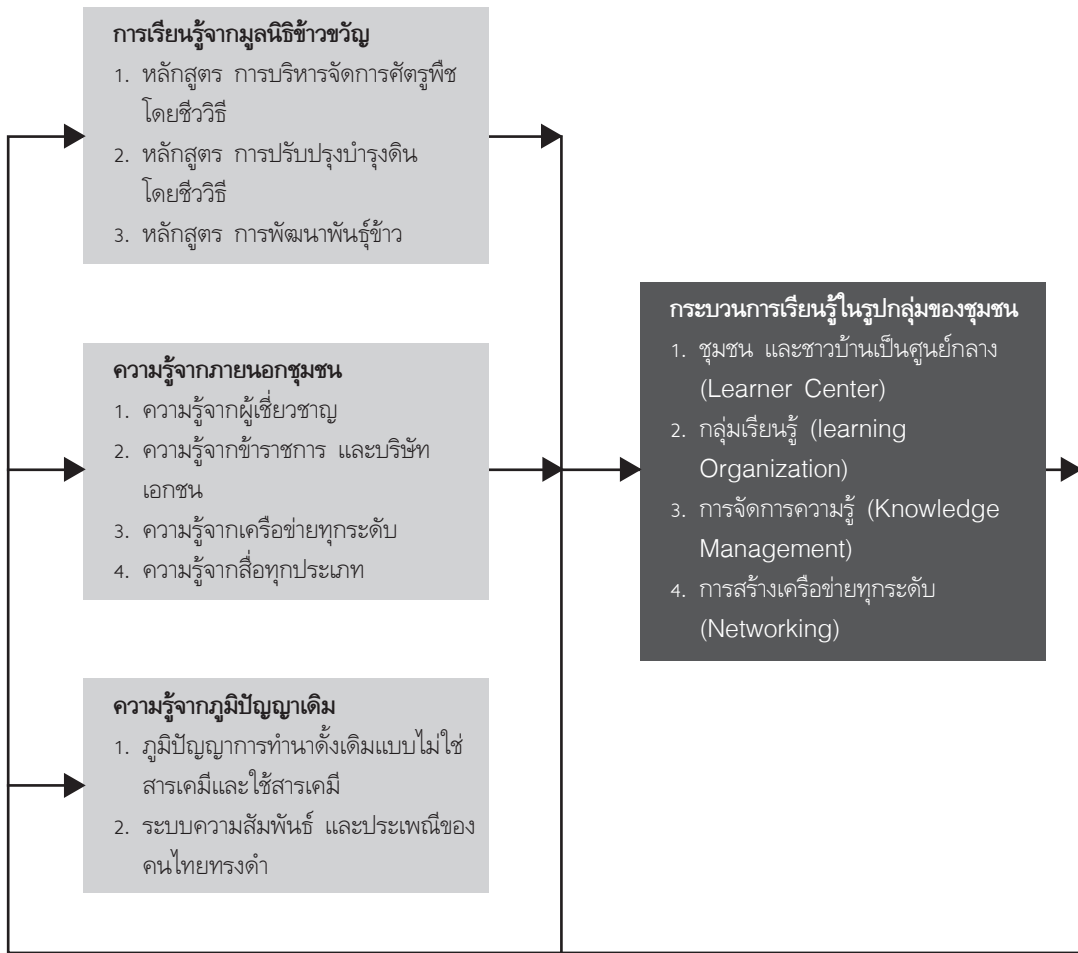
ภูมิปัญญาการทำนาแบบลดต้นทุน (การทำนาแบบลดต้นทุน คือ ชื่อของการทำนาแบบอินทรีย์ ซึ่งชาวนาบ้านดอน เรียกว่าเป็นการทำนาแบบลดต้นทุน) เมื่อชาวนาบ้านดอนประสบปัญหา มีชาวนากลุ่มหนึ่ง ที่พยายามหาทางออกให้กับการประกอบอาชีพของตนเอง จึงได้หันหน้าปรึกษาหารือกันจนในที่สุดก็พบ

ทางออกโดยมีจุดเริ่มต้นที่ โรงเรียนชานา มูลนิธิชาวขัวญ ซึ่งมีเป้าหมายที่ต้องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของ ชานาจากกระบวนทัศน์เกษตรเคมี ไปเป็นกระบวนทัศน์เกษตรอินทรีย์ ชานาบ้านดอนที่ประสบปัญหาจึง ตกลงเข้าเรียนในโรงเรียนชานา เมื่อเรียนจบทั้ง 3 หลักสูตรแล้ว ชานาบ้านดอนก็เลือกบางส่วนมาใช้ในการ ทำนาของตนเอง เนื่องจากการทำนายังมีเป้าหมายอยู่ที่การขาย หลังจากนั้นได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ ในรูปกลุ่มโดยเลียนแบบวิธีการเรียนจากโรงเรียนชานา และใช้วิธีการจัดการความรู้ เพื่อต่อยอดความรู้ ที่ได้รับจากโรงเรียนชานา หรือในบางกรณีชานากลุ่มนี้ก็ร่วมกันสร้างความรู้ขึ้นใหม่ทั้งนี้เพื่อค้นหาความรู้ ที่เหมาะสมกับตนเองเป็นหลัก

รูปแบบการสร้างความรู้ของชานาบ้านดอน

รูปแบบ (Pattern) หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือตัวแปร หรือองค์ประกอบของสิ่งที่ศึกษา หรืออธิบายคุณลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่อให้ เข้าใจง่ายมองเห็นเป็นรูปธรรม ไม่มีองค์ประกอบตายตัวหรือให้รายละเอียดทุกแง่มุม โดยผ่านกระบวนการ “การทดสอบ” อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความแม่นยำและเชื่อถือได้ แล้วนำไปใช้เป็นแนวทางในการ ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นในงานวิจัยฉบับนี้รูปแบบจึงหมายถึง โครงสร้างเชิงเหตุและผลของ กระบวนการและองค์ประกอบที่จำลองขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพความจริงที่เกิดขึ้นในการสร้างความรู้ เพื่อการทำนาโดยกลุ่มชานาเป็นผู้ดำเนินการที่เป็นระบบ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจสภาพว่า ชานาเหล่านั้นสร้างความรู้ได้อย่างไร

การทดสอบรูปแบบที่กล่าวถึงในย่อหน้าแรก คือ การที่กลุ่มชานาแบบลดต้นทุนการผลิต สามารถ ใช้รูปแบบนี้สร้างความรู้ใหม่หรือต่อยอดความรู้ได้ และเมื่อนำความรู้นั้นไปใช้ในการทำนาจริงก็จะได้ผล ตามเป้าหมายที่วางไว้ รูปแบบการสร้างความรู้เพื่อการอาชีพทำนาของชานาบ้านดอน อำเภออุ้มถ่อง จังหวัด สุพรรณบุรี ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) กระบวนการเรียนรู้ในรูปกลุ่มของชุมชน 2) การเรียนรู้ และวิธีการที่ได้รับจากโรงเรียนชานามูลนิธิชาวขัวญ 3) ความรู้จากผู้รู้ภายนอกชุมชน 4) ภูมิปัญญา การทำนาแบบไม่ใช้สารเคมีและใช้สารเคมีที่ถ่ายทดกันมา และ 5) ระบบความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน และระบบวัฒนธรรมที่สำนึกถึงความเป็นคนเผ่าพันธุ์เดียวกัน ตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของ
ชาวบ้านดอน อำเภอลำดวน จังหวัดสุพรรณบุรี

อภิปรายผลการวิจัย

1. **ฐานะของภูมิปัญญาในการทำนา 3 ยุค** ของชาวบ้านดอน คือยุคการทำนาเพื่อการยังชีพ การทำนาอุตสาหกรรมเคมี สำหรับการทำนาแบบลดต้นทุน ในยุคการทำนาเพื่อการยังชีพ และการทำนาแบบลดต้นทุน มีสถานะของภูมิปัญญาเป็นอุดมการณ์เพื่อการพัฒนา คือการทำนาเป็นหน้าที่ที่มีความคิดความสามารถในการค้นหาวิธีการในการประกอบอาชีพของตนเอง เพื่อการดำรงอยู่อย่างสงบสุขของตนเอง และชุมชน ภูมิปัญญาในลักษณะนี้เมื่อได้รับการทำซ้ำจะกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือเป็นวิถีของการประกอบอาชีพทำนา โดยในยุคการทำนาเพื่อการยังชีพชาวบ้านสามารถสร้างความรู้ได้ทั้งกระบวนการทำนา ตั้งแต่การเตรียมดินให้เหมาะสมกับทรัพยากรและเครื่องมือของตนเอง จนกระทั่งถึงการเก็บรักษาข้าวไว้

เพื่อการบริโภคตลอดปี และเหลือพันธุ์ข้าวสำหรับการทำนาในปีต่อไป ส่วนภูมิปัญญาในการทำนาแบบลดต้นทุนในลักษณะอุตสาหกรรมคือการปรับวิธีการทำนาจนกระทั่งหลุดรอดจากปัญหาที่ตนเองประสบในยุคของการทำนาแบบเกษตรกรรมเคมีจนสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของทุนนิยม ลักษณะของภูมิปัญญาในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร คุณบำรุง บุญปัญญา คุณอภิชาติ ทองอยู่ ดร.จักรทิพย์ นาถสุภา ที่มองว่าภูมิปัญญาคือวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านมีความรู้ ความสามารถในการสร้างขึ้นเองได้ และใช้ภูมิปัญญาที่ตนเองสร้างขึ้นนี้ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งวิถีในการทำนาด้วย

ภูมิปัญญาการทำนาในยุคการทำนาแบบลดต้นทุนนอกจากมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการดำรงอยู่แล้ว ยังมีลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาในฐานะนวัตกรรมทางความคิดเพื่อการต่อรงในประเด็น การใช้ภูมิปัญญาเป็นยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้ใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปรีติดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (2548) ที่มองว่า ภูมิปัญญาในฐานะเป็นนวัตกรรมทางความคิดเพื่อการต่อรง ภูมิปัญญาถูกสถาปนาขึ้นให้เป็นความจริงทางสังคมที่ใช้ในการขับเคลื่อนกับ ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ หมายความว่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมมีความหลากหลายอยู่ในเรื่องนั้น ๆ มิได้มีเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งถูกต้องอย่างจริงแท้ (Truth)

ภูมิปัญญาการทำนายุคเกษตรกรรมเคมี มีฐานะเป็นภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นภารกิจหน่วยงานของรัฐ กล่าวคือรูปแบบการทำนาในแบบเกษตรกรรมเคมี รัฐเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดขึ้นเพื่อนำเม็ดเงินส่วนเหลือจากการส่งออกเข้ามาพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชรินทร์ ลีรสุนทร (2550) ที่มองว่า ในการพัฒนาประเทศรัฐได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ทบิบบิม และนำคำว่าภูมิปัญญาไปใช้และผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทหน้าที่ราชการ จนทำให้ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมอย่างเป็นทางการและเป็นภารกิจของหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

2. รากฐานของภูมิปัญญาการทำนา 3 ยุคของชาวบ้านดอน เป็นการยากที่จะกล่าวถึงกำเนิดของภูมิปัญญาทั้ง 3 ยุค เพราะจากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เป็นการบูรณาการความรู้จากแหล่งที่มาซึ่งซับซ้อนของระบบทุกระบบที่แวดล้อมอยู่ในชุมชน แต่เมื่อพิจารณาในเนื้อหาของภูมิปัญญาในการทำนาแต่ละยุคพออนุมานได้ว่า 1) ภูมิปัญญาการทำนายุคการทำนาเพื่อเลี้ยงชีพให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ 3 แบบ คือ มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับแนวคิดของ พัชรินทร์ ลีรสุนทร (2550) ในประเด็นภูมิปัญญามีรากฐานมาจากการเรียนรู้ในทางวัฒนธรรม มิได้เกิดจากการรับรู้ผ่านสิ่งเร้า โดยเรียนรู้จากการสังเกตที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ของตนเอง ใช้ทักษะและความสามารถในการคัดสรรเก็บเกี่ยวความรู้ และตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้ตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง 2) ภูมิปัญญาในยุคการทำนาแบบเคมี ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวเพื่อขาย และ 3) ภูมิปัญญาการทำนายุคการทำนาแบบลดต้นทุน ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวมีรากฐานจากการเรียนรู้ทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของพัชรินทร์ ลีรสุนทร (2550) ในประเด็นภูมิปัญญามีรากฐานจากการเรียนรู้ทางสังคม ที่มองว่า การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อถ่ายโอนคุณลักษณะและสาระแห่งภูมิปัญญาอยู่ตลอดเวลา โดยภูมิปัญญาทั้งสองส่วนต่างเป็นผลของการบูรณาการประสบการณ์เข้ากับความรู้ของบุคคล ที่ได้จากการสังเกต เรียนรู้ และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

3. ลักษณะของภูมิปัญญาในการทำนา 3 ยุคของชาวนาบ้านดอน ภูมิปัญญาการทำนา 3 ยุคของชาวนาบ้านดอนมีลักษณะ ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาการทำนาทั้ง 3 ยุคของชาวนาบ้านดอน มีลักษณะเป็นความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานที่สั่งสมถ่ายทอดกันมา และยังเป็นกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการมองชีวิต ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่วิถีการทำงานในแต่ละยุค สอดคล้องกับแนวคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539) วิจิต นันทสุวรรณ (2541) และเสรี พงศ์พิศ (2529) ที่มองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิต การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต รวมทั้งกระบวนกาการแก้ไขปัญหาเพื่อการอยู่รอดของบุคคลและชุมชน โดยภูมิปัญญาเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานที่สั่งสมถ่ายทอดกันมา

3.2 ภูมิปัญญาการทำนาคือการทำนาเพื่อยังชีพ และการทำงานแบบลดต้นทุน มีลักษณะเป็นองค์รวม (Holistic) ก่อให้เกิดสมดุลทั้งในการดำเนินชีวิตและสภาพธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์อยู่เสมอ และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยขบวนการทางสังคมได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ พัทธินทร์ ลิรสุนทร (2550) ที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม เชื่อมโยงกับระบบต่าง ๆ ของสังคมอย่างสมดุล มีความหลากหลาย มีความเป็นพลวัต และสามารถถ่ายทอดได้โดยขบวนการทางสังคม

4. รูปแบบการสร้างความรู้เพื่อการอาชีพทำนาของชาวนาบ้านดอน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) กระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่มของชุมชน 2) การเรียนรู้จากโรงเรียนชาวนา มูลนิธิข้าวขวัญ 3) การรับความรู้จากภายนอกชุมชน 4) ความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม และ 5) ระบบความสัมพันธ์และวัฒนธรรมชุมชน โดยในองค์ประกอบที่ 1 ยังประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 4 องค์ประกอบ คือ 1) การใช้ชุมชนและชาวนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และสร้างความรู้ (Learner Center) 2) การจัดการเรียนรู้ในระบบกลุ่ม (Learning Organization) 3) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และ 4) การสร้างเครือข่ายทุกระดับ (Networking) ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Interaction) และเป็นสิ่งที่ชาวนาบ้านดอนใช้เป็นแกนหลักในการสร้างความรู้ใหม่ในเชิงปฏิบัติและต่อยอดความรู้บางส่วนที่ได้รับจากโรงเรียนชาวนา มูลนิธิข้าวขวัญ สอดคล้องกับแนวคิดของกู๊ด (Good, 1973), บาร์โตและฮาร์ดแมน (Bardo & Hartman, 1982) ที่ให้ความหมายของรูปแบบว่า คือ สิ่งที่แสดงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปัจจัยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบสำคัญของสิ่งที่ศึกษาเพื่อให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ง่ายขึ้น และยังสอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลอร์ (Willer, 1967, 15) ที่มองว่ารูปแบบคือโครงสร้างทางความคิดและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่องที่ศึกษา ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้คือชุดความรู้ใหม่ในการทำนาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในยุคทุนนิยม

โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปัจจัยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบสำคัญของสิ่งที่ศึกษา และโครงสร้างทางความคิดของชาวนาบ้านดอนนั้น มิได้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยเพียงเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นจากขบวนการเรียนรู้ที่ชาวนาบ้านดอนร่วมกันจัดในระหว่างการสร้างความรู้ใหม่ด้วย

5. การจัดการความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ของกลุ่มชาวบ้านดอน ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยค้นพบ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การจัดการความรู้ของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการคือ 1) การมาพบกัน ณ จุดนัดพบของกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ 2) การสังเกตและการไตร่ตรองจากประสบการณ์ในแปลงนาที่มาแลกเปลี่ยน 3) การสร้างข้อสรุปจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับการเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ และ 4) การทดลองปฏิบัติในแปลงนาของตนเองและสังเกตผลจากการทดลอง ในกระบวนการทั้ง 4 ขั้นตอนนี้เป็นกรนำเอา Tacit Knowledge ในตัวของชาวนาออกมาเป็น Explicit Knowledge โดยกลุ่มจดบันทึกความรู้ไว้ ซึ่งทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (online [www. blog-for-thai-km.blogspot.com](http://www.blog-for-thai-km.blogspot.com)) ที่กล่าวว่ากระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ 1) การบ่งชี้ความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 5) การเข้าถึงความรู้ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) การเรียนรู้ โดยในขั้นตอนการจัดการความรู้ของชาวนาจะมีได้เป็นเส้นตรงเช่นเดียวกับแนวคิดของ นักวิชาการ เช่นในขั้นตอนที่ 1), 2), 3), 4), 6) และ 7) ตามแนวคิดของ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช จะอยู่ในขั้นตอนที่ 1), 2) และ 3) ของการจัดการความรู้ของชาวนาจะ

6. รูปแบบการสร้างความรู้ของชาวนาจะ ใน 4 มิติ มีการเรียนรู้ในทุกขั้นตอนซึ่งเป็นการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ คือ 1) การเรียนรู้แบบชี้นำตนเอง (Self-Directed Learning) ซึ่งชาวนาจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง วางแผนการเรียนรู้ มีความรับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ควบคุมตนเองในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมในกรณีที Tacit Knowledge มีไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่ฮีมสตรา (Hiemstra, 1994) กล่าวถึงว่าการเรียนรู้แบบชี้นำตนเองเป็นการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนรับผิดชอบในการวางแผนการปฏิบัติและประเมินผลความก้าวหน้าการเรียนรู้ของตนเอง เป็นลักษณะที่ผู้เรียนอยู่ในสถานการณ์การเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถถ่ายโอนการเรียนรู้และทักษะที่เกิดจากการเรียนจากสถานการณ์หนึ่งไปยังอีกสถานการณ์หนึ่งได้ 2) การเรียนรู้ตามทฤษฎีสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) คือการที่ชาวนาจะบ้านดอนเป็นผู้ลงมือดำเนินการด้วยตนเองในการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็น Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge แล้วร่วมกันจัดระบบความรู้ใหม่ หรือผสมรวมออกเป็นความรู้ใหม่ (Integration) ในสถานการณ์จริง สอดคล้องกับทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner, 1962) ที่เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง ผู้เรียนแต่ละคนจะมีประสบการณ์และพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน การเรียนรู้จะเกิดจากการที่ผู้เรียนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบใหม่กับความรู้เดิมแล้วนำมาสร้างเป็นความหมายใหม่ และ 3) การเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้จากปัญหา (Problem-Based Learning) การเรียนรู้ตามแนวทางทฤษฎีนี้ของชาวนาจะบ้านดอนเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ตามทฤษฎี Self-Directed Learning และทฤษฎี Constructivism เพราะการสร้างความรู้ใหม่ในการทำแบบลดต้นทุนชาวนาจะใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบท (Context) ของการทำนาจริงของกลุ่มตนเอง สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-Based Learning) ของ บาร์โรว์ (Barrows, 2000) ที่กล่าวว่าการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก คือการเรียนรู้บนหลักการของการใช้

ปัญหาเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่เดิมให้ผสมผสานกับข้อมูลใหม่แล้วประมวลเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งความรู้ใหม่นี้เป็นผลจากการแก้ปัญหาโดยผู้เรียนเป็นผู้ทำการสืบค้นเอง

นอกจากรูปแบบการเรียนรู้แล้วการจัดกระบวนการในการเรียนรู้ ยังเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้กลุ่ม ชวนาเกิดการพัฒนาศามารถต่าง ๆ ได้ตามความสามารถของตนเอง เช่นเกิดทักษะในการเป็นผู้อำนวยความสะดวกของกลุ่ ม เกิดความสามารถในการค้นคว้าเพื่อหาความรู้มาใช้ในการทดลองตามที่ตนเองได้รับ มอบหมาย เกิดทักษะในการทำงานกลุ่มร่วมกับผู้อื่น และที่สำคัญในกระบวนการใช้ความสามารถทางสมอง กลุ่มชวนาเหล่านี้จะคำนึงศีลธรรมและจริยธรรมร่วมด้วยตลอดเวลาและเป็นไปโดยอัตโนมัติ วิธีการเรียนรู้ ในกระบวนการประกอบด้วยหลายรูปแบบผสมผสานกัน คือ

1) การเรียนโดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ กล่าวคือการกำหนดภารกิจให้ ผู้เรียนดำเนินการ หรือแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน เป็นผู้ลงมือกระทำ แก้ปัญหา ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยยึดความสามารถและความสนใจเป็นสำคัญ ทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นองค์รวมโดยในระหว่าง ดำเนินการชวนาจะคำนึงถึงศีลธรรม ทำให้ความรู้ใหม่ยังคงเป็นความรู้แบบภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ สอดคล้องกับ แนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) ที่ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญคือ เป็นความรู้ ในเชิงปฏิบัติเพื่อตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติ แต่ว่ามีมุมมองในเชิงศีลธรรมและจริยธรรมอยู่ เป็นความรู้ในเชิง เมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่มีการแข่งขัน และไม่ประกาศว่าความรู้ของตนเองมีความเป็นสากล

2) เนื่องจากวิธีการเรียนรู้ของชวนาบ้านดอนใช้ตัวชวนาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ วิธีการ ที่สำคัญที่เกิดขึ้น คือ การใช้กลุ่มชวนาบูรณาการความรู้จากส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทั้งในประเด็นของ องค์ความรู้และจริยธรรมของมนุษย์ต่อสังคม (Integration Approach) จนสามารถทำให้ผู้เรียนเกิด ความรู้ เจตคติ และการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของตัวชวนาเอง สอดคล้องกับ แนวคิดที่มองว่าการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนมีโอกาสสำรวจตนเองว่าอะไรคือสิ่งที่ตนเอง สนใจอย่างแท้จริง

3) กลุ่มชวนาจัดการเรียนรู้โดยใช้ระบบกลุ่ม และเน้นการเรียนของกลุ่มแบบเน้นความร่วมมือ ของกลุ่ม กล่าวคือในกระบวนการเรียนรู้ในรูปกลุ่มของชุมชนจัดการเรียนแบบร่วมมือกันเรียนรู้ โดยจัดให้ เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งสมาชิกในกลุ่มจะมีความสามารถที่แตกต่างกัน การเรียนด้วยวิธีการจัดให้มีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแบ่งความรับผิดชอบการทำงาน ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นไปตามการจัด การเรียนการสอนแบบกลุ่มร่วมมือ (Cooperative Learning) ทำให้กลุ่มชวนารู้จักจัดการตนเองและ เพิ่มคุณค่าของตนเอง ใน 3 ประการ คือ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน (Cognitive Knowledge) เกิดทักษะทางสังคมโดยเฉพาะทักษะการทำงานร่วมกัน (Social Skill) และการรู้จักตนเองและตระหนักใน คุณค่าของตนเอง (Self-Esteem) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจอยล์และวิลส์ (Joyce & Weil, 2000) ที่กล่าวถึงเทคนิคการเรียนแบบกลุ่มร่วมมือเป็นเทคนิคที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านสติปัญญา ทำให้เกิด การเรียนรู้จนบรรลุถึงขีดความสามารถสูงสุดได้ โดยมีเพื่อนในวัยเดียวกันเป็นผู้คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ ทั้งนี้เพราะผู้เรียนในวัยเดียวกันย่อมจะมีการใช้ภาษาสื่อสารที่เข้าใจง่าย

7. ผลที่เกิดจากการสร้างความรู้ใหม่หรือการต่อยอดความรู้ของชาวบ้าน ตั้งแต่การบริหารจัดการศัตรูพืชที่เป็นแมลง โดยพึ่งพาธรรมชาติด้วยมโนทัศน์แมลงตัวดีต่อหน้าข้าวทำลายแมลงตัวร้าย การปรับปรุงบำรุงดินโดยปุ๋ยน้ำชีวภาพ การทำจุลินทรีย์ชนิดน้ำไว้ใช้เอง การคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยนำเรื่องการคัดเมล็ดพันธุ์ข้าวที่กะเทาะเปลือกออกซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ได้รับจากโรงเรียนชวานามาบูรณาการกับการคัดพันธุ์ข้าวในยุคการทำนาเพื่อยังชีพโดยใช้เวลาในการพัฒนาพันธุ์ข้าว 3 รอบของการปลูกข้าว ก็จะได้พันธุ์ข้าวที่บริสุทธิ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมาจาก Tacit Knowledge ในตัวชวานามาบูรณาการร่วมกับ Explicit Knowledge ที่เรารู้มาใหม่ตามรูปแบบการสร้างความรู้ ซึ่งการเรียนรู้นั้นล้วนเป็นการเรียนรู้ตามทฤษฎีที่ส่งเสริมให้ชวานาสามารถสร้างความรู้ใหม่ได้และยังได้พัฒนาในด้านอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันด้วย เช่น การเรียนรู้ตามแนวคิด Problem-Based Learning ที่ครอบคลุมวิธีการเรียนทฤษฎีที่ส่งเสริมชวานาให้สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง เช่น Self-Directed Learning หรือ Constructivism โดยความรู้ใหม่ที่ได้นี้ยังคงเป็นลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังได้กล่าวถึงแล้วตามการอภิปรายผลข้อ 4, 5 และ 6

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โปธิสตา. (2549). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547). กระบวนการสร้างองค์ความรู้ของชุมชน. ใน ภาสกร อินทุมาร บรรณาธิการ. **ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล. (2548). ทบทวนภูมิปัญญา ท้าทายความรู้. ใน ดาริน อินทร์เหมือน บรรณาธิการ. **ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พนิต เข้มทอง. (2548). **หลักอาชีวศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (อำนวยการ)
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2553). การจัดการความรู้คืออะไร (นิยามเพื่อปฏิบัติการ) <<http://www.kmi.or.th>> (7 มีนาคม)
- เสรี พงศ์พิศ. (2529) **คืนสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- อุทุมพร จามรมาน. (2541, มีนาคม). โมเดลคืออะไร. **วารสารวิชาการ**, 1(2), 22-26.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2539), **ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- Bardo, J. W. & Hartman, J. J. (1982) **Urban society: A systematic introduction**. New York: F. E. Peacock.
- Barrows, H (2000) Foreword, In D. Evenson & C. Hmelo, (eds.) **Problem-based Learning Interaction**. New Kersey : Erlbaum Associates.
- Bruner, J. S. (1961) The act of discovery. **Harvard Educational Review**, 31 (1): 21-32
- Cohen, M. & Omery, A. (1994) Schools of phenomenology: Implications for research. In J. Morse, ed.. **Critical issues in qualitative research methods** (pp.136-156). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Good, C. V. (1973) **Dictionary of education**. New York: McGraw Hill.

- Hiemstra, R. (1994) Self-directed Learning In T. Husen & TN. Postlethwaite, eds. **The International Encyclopedia of Education** (2 nd ed.). Oxford: Pergamon Press.
- Joyce, B.R. & Weil, M. (2000) **Model of Teaching and Learning: Where Do They Come From and How Are They Used?** (6th ed.). Allyn and Bacon.
- Waller. (1967) **Scientific Sociology: Theory and Method**. Englewood cliffs, N.J.: Prentice-Hall.